

מגוונת, קולעת אל השערה, והקליעה עצמה מדרגה, אפילו תחטיא לפעמים. ובכל זאת אין לשונו נקייה ממעידות ושיבושים שהתינוקות קולטים פה עם חלב אמם. "תמיד יבואו בחזרה" (43) — חזרה או חזירה שם פעולה בעברית ולא מלת-עזר לפועל כפי שהיא בשפות הודו-אירופיות. בעברית אומרים — יחזרו, ישובו.

"נחיר דולגת" (62). נחיר — זכר. טעות בידי הסופר-רים, שהאברים הזוגיים לעולם נקבה. אין הדבר כן. הנה רשימה של זכרים: צדעיים, עפעפיים, נחיריים, שדיים, מתניים, אחוריים, שוקיים, קרסוליים, חפניים; ואולי יש עוד. — טעות לאמור "אחרת" (99) במקום "שם לא כן". — "קולות... המרשים לך לראותם" (108); מוטב — המניחים לך, הנותנים לך. — "בדיוק היכן 'פארק אבניו', פולט" (177) — "צ"ל בדיוק כמ-קום. — (אתה או הוא) "לבד היום?" (199) — "צ"ל לבדך או לבדו. — "החכם יותר מוותר ראשון" — "יותר" זה מיותר כאן.

רוב השיבושים שציינתי מקורם, כמדומה לי, אינו באידיעה, כי אם בשיגרה שהשתרשה בימי הילדות ובלשון הסביבה המשובשת. אבל היודע — ממנו דוור קא רשאים אנו לדרוש זהירות יתרה והקפדה יתרה.

בין אשמורות

מאת מ. גיל

בין אשמורות. סיפורים מאת יהודה יערי הוצאת 'מסדה', תל-אביב, תש"י

כל מספר השולח ידו אל הנושאים על חלוצי העלייה השלישית, ראשית ההתישבות בעמק, מחנות-האהלים של כובשי-העבודה, יסורי ההיאחזות בארץ, ההתגוננות בפני התקפות הערביים, הגיבוש של אורח-חיים חדש בתוך הקיבוץ וכיו"ב — שהם נושאים של עש-רת הסיפורים הראשונים ב'בין אשמורות' — מספר זה לעולם צפויה לו הסכנה, שייפנה יותר למגמה לא-מית-חינוכית או לערפילי-הפשטה ולעודף-חגיגות, משיהתור לעוצמת התיאור ולעומק החדירה הפסיכו-לוגית. אמנם בת-קולה של הפגישה הראשונה עם

הארץ ועם העבודה ועם החיים המתחדשים מרעיש את לבנו בכל שעה. אך עד היום מעטים מאוד הם הישגיה של הסיפורת העברית במתן מבע אמנותי לנושאים אלה. ותמיד עומדים אנו בפני השאלה, האם ענייננו בסיפורים מעין אלה בא מכוח ההזדהות עם הגיבורים ועם משאת-נפשם ומכוח השתתפות בסבי-לם ובגלגוליהם, או בא העניין מכוח ראייה חדשה בדברים מעל-מצפה גבוה יותר המגלה מעמקי-הנפש בסביבתם ובחברתם.

סיפורי י. יערי קונים אהדתנו קודם-כל בנושאם ובמגמתם. גורל חייהם כאן של צעירים וצעירות, שנמלטו מן ההפיכה של העיירה היהודית בגאליציה לאחר מלחמת-העולם הראשונה ואחוזי כיסופים הם לגאולה וכובשים לעצמם דרכם החדשה בארץ. יש בהם, בסיפורים אלה, צירוף-עלילה מסובך ועל-פי-רוב גם שטף-עלילה מהיר. פזורים בהם קטעים יפים של תיאורי נוף וטבע ותיאורי חוויות של מגע ראשון עם מולדת, ומהלך בהם גם לחן מיוחד של המיית-לב רכה. אך בכללם אין הם מביאים לנו קורת-רוח והרחבת-דעת, שמעשה-אמנות מוגמר מביא לנו. חס-רים הם אותו תיאור-דברים-ומצבים פשוט ומרוכז, שחותם האמת טבוע בו; דקות אמנותית זו בביצוע-הפרטים המראה לנו דברים ידועים, כביכול, מתמול-שלשום באור חדש ובהיר. מרובים בסיפורים אלה עיטורי ספרות, מרובה בהם המאניירה; מרובים בהם סממנים ואמצעים, שניכרת בהם, כמדומה, השפעת סופרים שונים. אך חסרה ברובם אותה בריאת-עולם הפועלת עלינו תדיר בכוח ממשותה שאין להטיל ספק בה.

נסקור, למשל, את הסיפור הראשון 'הגיבור': מעשה ביונה בן המלמד, שבעיירתו הגאליצאית היה מוג-לב וחדל-אישים, אך משעלה לארץ ונספח לקבוצת גניאל מיד והיה לאיש-עבודה למופת, נתמלא שמחת-חיים ובאחרונה מחה גם את חרפת פחדנותו ומת מות-גיבורים. המגמה הרעיונית שבסיפור מתקבלת, בלי ספק, על דעתנו, ושילוב-המאורעות שבו הולם תול-דותיה של התנועה החלוצית: לא מעטים היו שב-תוקף הכשרתם וחינוכם ודוגמות-סביבתם ובתוקף עלייתם ועבודתם בארץ אמנם התחדשו והתעלו. כל פרט ופרט המסופר או המתואר כאן הוא אפשר-המ-ציאות. אך הסיפור בשלימותו חסר מראשיתו ועד סופו את האמת שבחוויה, את המקוריות שבתיאור הסביבה וההתרחשות, את ההצצה המעמיקה לתוך נפש הדמויות וחישוף המניעים הפנימיים הפועלים

הוודאית והאיזומה. וכך מוכיח סופו של הסיפור על תחילתו ועל כולו: הדמות המרכזית מופרכת. דם אין בה וחיים אין בה.

וכמתכונת הסיפור 'הגיבור' עשויים רוב הסיפורים שבקובץ. התנועה ההיצונית של שטף המאורעות מורכבת ומהירה, בעוד שהתנועה הפנימית של הרגשת-הלב וחליפות-האופי וצמיחת-הדעות וגילוי-היצירים מפגרת אחריה פיגור רב. משורר הדברים בכללו פעמים ועניין בו. תמיד יש בסיפור של י. יערי צפייה למשהו העומד להתרחש ולחתוך גורלו של אדם. אך בסיכומו של דבר אנו יוצאים ממנו ללא הנאה וסיפוק. צירופם של עניינים מרובה מן האמת הצרופה שבהם. ההתפתחות אינה נובעת מתוך מהלך פנימי, הכרחי. סיפור-המעשה המזורז ורבי-הגלגולים על הירש מלך בעדער ('ב'דרכי איש') אינו נוגע כמעט אל לבנו, אף על פי שמגדיש המספר טראגיות והפתעות בעליותיהם ובמורדותיהם של דרכי-חיינו. ובסיפור אחר ('זורח השמש ובא השמש') אין אנו יכולים להבין בשום פנים כיצד מביאה שיחה קצרה, בת משפטיו ספורים, עם חסן הערבי את שלמה לידי שינוי בהחלטתו לעזוב את הקיבוץ. אם זו או זו: אם שהחלטתו הראשונה לעזוב את הקיבוץ לא היתה אלא מתוך קלות-ראש ושטחיות שבשיקול-הדעת; או שהחלטתו השניה לחזור בו ולהישאר בקיבוץ אין לה על מה לסמוך. בין כך ובין כך ניטל מן הסיפור כל עיקרו: העמקות של החוויה, גילוי העולם הפנימי (או החיצוני) (נ). שהוא תכליתו של כל עיצוב אמנותי ראוי לשמו.

והסיפור סופו שהוא מתגלגל במעין פיליטון.

סיפורים אחרים שבקובץ חסרים בכלל כל מידה של עמקות ורחבות בתיאור. הנה, לדוגמה, תיאור של לידה ('ב'ברית'): "וחיה'לי משכה בחבל בכל מאמצי כוחותיה. כבשה את אנקות כאבה ונשכה את שפתה התחתונה עד זוב דם. פתאום צווחה צווחה קצרה ונוראה. החובשת נתחללה. קפצה מן המיטה בבהלה, ניגשה אל חיה'לי וראתה את הילד מוטל לרגליה". וכך מתוארת שם התנהגות האב כמה רגעים לאחר שנולד הילד: "החובשת הראתה לו את העור לל והוא לטף את פניו בזרתו הקטנה. חרד מנגוע בו באצבעו, פן תזיקהו חלילה נגיעה זו. צחק וצחק".

כאמור, יש בסיפוריו של י. יערי מוטיבים מעניינים וגרעינים פורים. הנסיון להראות לבטוי של דור, שנשא בנפשו את אימי המלחמה ונשא את נפשו לג'אולה, דור שרבו גם המאמינים הנלהבים וגם המאוכזבים והמיואשים שהגיעו עד כדי טירוף; הנסיון להר-

בהן. כלומר: הסיפור חסר את היסודות העושים מקרה למאורע; חסר הוא את הדברים המצטרפים לשלימות בעלת משמעות עמוקה. אין אנו חשים כלל וכלל במערכי-לבו וברחשי-נפשו של הגיבור בכל אחד משלבי חייו, ואין אנו חשים בצמיחה שבהשתנותו הפנימית. ובסופו של דבר אין הגיבור נהפך לבן-לוויה של-נו, וכתום הקריאה — זוהי תמיד הבחינה של ערך הסיפור! — אין אנו מרגישים שנסיונו הפנימי נתעשר, ושנאה מוכנים גם אנו, מכוח-כוחו של המסופר והמתואר, ללכת ולהעפיל ולהעז בעקבותיו של הגיבור. ונמצא, שהערך הלאומי-חינוכי של הסיפור מתקפה, למעשה, אף הוא.

אכן, כל האירועים שנתארעו לגיבור הסיפור אינם כופים עצמם עלינו בכוח אובייקטיבי רב, עד כדי שנשתף עצמנו בהם. קוראים אנו, שיונה היה פחדן ובעל נפש מושפלת, אך איננו חשים ברחשי הפחד ואיננו שותפים לפחד. קוראים אנו, שלאחר מות אביו היה יונה לחוטב-עצים מפני שאחיו יחיאל, שגרשו מן הבית, צעק אחריו, שאין ברצונו שלו, של יחיאל, לחטוב עצים (כלומר: להיות מלמד תינוקות!) בשביל לפרנס את יונה. ואי-אפשר לנו שלא להרהר שאין ולא-כלום בין משחק-המלים שליד שולחן-הכתיבה ובין הסבל והתהפכות שבגורל-אדם. הצטרפותו של יונה לחלוצים באה במפתיע, מפני שפתאום הרגיש שיש "מין קירבה רוחנית בינו ובינם". וגם השינוי העמוק שחל בו בקבוצת גניאל — במפתיע בא. וכך יסופר עליו: "מזור הדבר מאד, לא יאומן ממש, אך עובדה היא: יונה היה היצור השמח ביותר בגניאל!" אמנם, כן. בגזירת עטו יכול היה המספר לעשות את יונה באותה קלות ליצור מקסים ביותר ול'הוגה-דיעות' ול'רבי-פעלים', אך שאלה במקומה עומדת: כלום אנו מוכנים לקבל על עצמנו דינן של עובדות כאלה, שהמחבר גוזר עלינו ברצונו. ואמנם מה שמניע את יונה להתגבר על מורך-לבו, זוהי השאלה, ששואל אותו אחד הילדים — מה לו, ליונה, בשעת ההתקפה של הערביים, בבית-הילדים; שאלה שבאה לאחר סיפור ארוך ויגע ומלאכותי, שיונה מספר לילדים, כדי להסביר להם התנפלות-אויבים מהי. ולבסוף אנו קוראים, שבוחלו לקראת האורבים מאחורי הסלע, יחידי אל מול הרבים, "שמע שירה נפלאה, שירה נשגבה כאילו שרו השמים לפניו". רחוקים אנו מלהאמין, אפילו לשעה קלה אחת, שאמנם שירת-שמים נשגבה היא שבוקעת ועולה לאזניו של מוג'לב הנוחל באפילת-לילה, בין סלעים, אל מול הסכנה

אינו מינו

מאת א. ראובני

אדמה ללא צל. מאת יונת ואלכסנדר סנד
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"א, תל-אביב

יש סוג של רומאנים שמתוארים בהם מעשים מסוי-
מים, מפעלים גדולים ונכבדים, והנפשות העושות
בהם טפלות לדברים הנעשים שם. כזה היה בזמנו
הרומאן הנודע של קאלארמן — 'טונאל'; כאלה הם
כרגיל הרומאנים הנכתבים בימינו ברוסיה ובשאר
ארצות הדימוקרטיה העממית; עם הסוג הזה נמנה
גם רומאנם של יונת ואלכסנדר סנד. אמנם השם רו-
מאן אינו הולם חיבורים, שמגמתם תיאור מבצעים
ותכניות במימוש; כי עיקרם של רומאן וסיפור הוא
חיי הנפש, כל נפש בפני עצמה, והמעשים טפלים להם.
ורק בטעות, שלא ביוצעים (וגם מדעת), מכניסים או-
תם בגדר ספרות יפה.

ואגב, ביטוי זה 'ספרות יפה' כבר עבר זמנו. הדו-
מה לו בצרפתית Belles Lettres מכוון היה להי-
דור חיים ולא חיים כהויתם. אך ככל שהסיפורים היו
להבעה אמנותית של חיי בני אדם כמות שהם, חדלו
מלהיות ספרות יפה ונעשו במידה רבה ספרות מכו-
רת, כביכול; על כל פנים קשה הספרות ומדאיבה ומ-
עגמת, אבל של אמת היא. ואולי מן הראוי לקרוא לה
בשם ספרות חיה, בהבדל מזו שעסקה הדומם, המעשה
ולא הנפש העושה?

מדוע ספרי מעשה המתעטפים בטלית של סיפור
אינם כובשים את הלבבות? הן קוראים אנחנו בעניין
תולדות יישובה של ארץ חדשה, על אחת כמה וכמה
קורות התיישבותנו אנו בארץ הזאת. וסיפור טוב
ודאי שאנו קוראים בעניין ובעונג — בין שהדברים
מתרחשים בכפר ובין שהם מתרחשים בעיר. וכאן
ניתן לנו תיאורו של מפעל חלוצים בצורת רומאן.
מדוע, איפוא, אינו כובש לב הקורא, והמתחיל בו אין
לו חשק לגמרו? כלום לא עלה הצירוף יפה?

לא מפני שהצירוף לא עלה יפה במקום זה מכביד
עלינו הרומאן המדובר, אלא מפני שבכלל זיווג זה
אינו מן השמים. תיאור דברים שעשייתם עיקרם מחייב
הרצאה סדורה, היסטורית, ושלושונה ברורה ופשוטה.

אות ניצנים של תרבות חדשה בעמק-יזרעאל והידב-
קות באדמה ובעבודה — כל אלה אי-אפשר להם שלא
יפעלו פעולתם על הקורא. ובפרט שבכל סיפור וסיפור
סובבת העלילה על מאורע לא-רגיל, המרעיש לבבות
כשהוא לעצמו. אלא שהמאורע כשהוא לעצמו ועושר-
הסיטואציות כשהוא לעצמו, — ללא ביסוס והעמקה
וללא האור העצמי של הממשיות הפנימית, — אין די
בהם. בסיפור מעין זה אתה עוקר ומוציא מתוכו חול-
יות-חוליות, ולא תגרע כלום מהתפתחותו הפנימית.
הדראמאטי נהפך למידמה להיות דראמאטי. הלירי —
לסנטימנטאלי. המאורע כבד-המשקל לאפיוודה קלילה
(או להיפך). והחיים הקשים והאכזריים לאידיליה
שהתמתקה. ודוק: ככל שהמספר נמנע ממקרים מד-
הימים ומהטעמה קולנית של הפרטים ומאפקטים מר-
עישים, — משכנע הסיפור יותר באמתו הפשוטה וה-
חרישית ('קן צפור', למשל).

מלבד עשרת הסיפורים מחיי הארץ מתקופת הע-
ליה השלישית כלולים בספר עוד שבעה סיפורים
מחיי היהודים בגולה (בארצות-הברית ובקאנאדה),
או מן החיים בארץ בתקופת העליה מגרמניה בימי
הנאצים, או בתקופת מלחמת-העולם השנייה. ועולה מן
הסיפורים האלה הגורל היהודי האומלל ורב-התה-
פכות. אופיים הכללי של סיפורים אלה — אשר למב-
נה ולדרכי-התיאור — אינו שונה משל קודמיהם. אך
האקטואליות שבדברים, הנושאים החדשים והנוף הח-
דש שבכמה מהם — מעוררים בנו עניין. כך, למשל,
רשמו של הסיפור 'משפט שלמה' באחדות-קולו וב-
רעד-הלב המרטט — על אם יהודיה מגרמניה הנא-
צית, שבנה נשלח לא"י, וכאן אומץ על ידי אשה אחת,
ובסופו של דבר נלחמו שתי הנשים על אהבת הילד.
וכן יש קטעים עזי-ביטוי בסיפור 'ערבי בכות' —
על ילד יהודי, שמשפחה פולנית הצילה אותו מרוד-
פיו הנאצים. והסיפור 'הברית המשולשת' — על מש-
פחה מתבוללת שחזרה ודבקה ביהדות — מגולל קטע-
חיים אופייני מקורות העלייה הגרמנית.